

Η ΣΥΝΔΕΣΗ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ
ΣΤΗΝ ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΑΧΡΑΚΤΗΡΩΝ
(ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ ΘΕΑΤΡΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ)
Πέμπτη 20 Φεβρουαρίου 2020
Διδάσκων: κ. Δημήτρης Κοντοδήμος

**Το ζωτικό ψεύδος – Περιγραφή και ανάλυση της έννοιας
μέσα από το έργο του Ίψεν *Η Αγριόπαπια***

Η ανθρώπινη φύση έχει τη δυνατότητα, μέσω της δημιουργικής φαντασίας, να πλάθει εικόνες που δεν είναι ρεαλιστικές. Όταν ένας άνθρωπος έρχεται αντιμέτωπος με μια ιδιαίτερα τραυματική πραγματικότητα, συχνά κατασκευάζει ως άμυνα έναν πλασματικό κόσμο όπου δραπετεύει και όχι σπάνια αυτοεγκλωβίζεται, προκειμένου να χειριστεί ή και να απωθήσει το τραύμα. Μέσα από αυτόν τον κόσμο, ο οποίος βασίζεται είτε σε εντελώς φανταστικά γεγονότα είτε σε φανταστικές αιτίες των πραγματικών γεγονότων, ο ίδιος λειτουργεί φυσιολογικά χωρίς να αντιλαμβάνεται ότι πρόκειται για ένα παραμύθι –άρα ουσιαστικά για παραμυθία, μια παρηγορητική, ψεύτικη ιστορία–, αποκύημα του νου του, το οποίο προβάλλει ως αληθές και το υποστηρίζει πάση θυσία. Βυθιζόμενος ολοένα και περισσότερο στην πλάνη, υιοθετεί τις παραμέτρους της ως απολύτως πραγματικές. Αυτή η πλάνη, εφόσον συμβάλλει στην επιβίωση και στην ψυχική ισορροπία του ατόμου, αποκαλέστηκε από τον Ίψεν «ζωτικό ψεύδος».

Ο Ίψεν, μέσω του ψυχολογικού δράματος, ανέδειξε αυτήν την ιδέα της αυταπάτης όπου μπορεί κανείς να θεμελιώσει ολόκληρη τη ζωή του, εμπνέοντας πολλές από τις αρχές της ψυχαναλυτικής θεωρίας, η οποία εμφανίστηκε στο προσκήνιο μέσω των μελετών του Φρόυντ στις απαρχές του εικοστού αιώνα.

Το πιο χαρακτηριστικό θεατρικό του Ίψεν που αναφέρεται στο ζωτικό ψεύδος είναι *Η Αγριόπαπια* (1884). Στο έργο αυτό παρακολουθούμε να συγκρούονται δύο βασικές αρχές: η επιταγή του ιδεώδους και το ζωτικό ψεύδος. Η πρώτη αντιπροσωπεύεται από τον Γκρέγκερς, γιο ενός διεφθαρμένου μεγαλοβιομήχανου, ο οποίος, επιστρέφοντας μετά από χρόνια στη γενέτειρά του, ανακαλύπτει ότι ο Γιάλμαρ, παιδικός του φίλος και νυν υιοθετημένος από τον ισχυρό πατέρα του, ζει μέσα σε έναν πλασματικό κόσμο ιδανικής οικογενειακής ευτυχίας και ηθικής τάξης, αγνοώντας ή, εν πάση περιπτώσει, αρνούμενος να παραδεχτεί μια υποβόσκουσα αλήθεια: ότι η σύζυγός του υπήρξε κατά το παρελθόν ερωμένη του θετού πεθερού του και συνάμα βιολογικού πατέρα ενός παιδιού που θεωρεί δικό του. Ο Γιάλμαρ εκφράζει την αρχή του ζωτικού ψεύδους.

Ο Γκρέγκερς, γνώστης του παρελθόντος, διέπεται από ένα αδιαπραγμάτευτο «ιδεώδες», που δεν είναι παρά η αποκάλυψη της αλήθειας με κάθε κόστος, διότι, κατά την αδιάλλακτη άποψή του, μόνο αυτή μπορεί να λυτρώσει τον άνθρωπο όσο σκληρή κι αν είναι. Αποδύεται, λοιπόν, σε μια επιχείρηση φανέρωσης των πραγματικών γεγονότων και συνάμα κάθαρσης του αφελούς και νεφελοβάμονος Γιάλμαρ. Από την άλλη, παίζει ο ίδιος το δικό του παιχνίδι εκδίκησης εναντίον του πατέρα του, τον οποίο θεωρεί υπαίτιο για την ψυχολογική κατάρρευση και τον θάνατο της μητέρας του. Όμως, η άτεγκτη αυτή ηθική επιταγή του Γκρέγκερς, παρ' όλο που οδηγεί στην άρση της πλάνης και στην αποκάλυψη της αλήθειας, αντί να λυτρώσει ωθεί τον Γιάλμαρ σε μια αδέξια και καταστροφική αντιμετώπιση, παρασύροντας όλη την οικογένεια στον όλεθρο, με τραγική κλιμάκωση την αυτοκτονία της ευαίσθητης, έφηβης κόρης. Για ποιον λόγο; Διότι ο άνθρωπος δεν είναι πάντα έτοιμος για την αλήθεια. Αυτό συχνά έχει ως συνέπεια η διάλυση της πλάνης να επιφέρει την ψυχική αποδιοργάνωση και την αποσύνθεση ολόκληρης της ζωής του.

Κι εδώ τίθεται ένα μείζον ηθικό και φιλοσοφικό δίλημμα από τον μεγάλο δραματουργό. Ασφαλώς και είναι νοσηρό να ζει κανείς στην αυταπάτη και την κίβδηλη ευδαιμονία, να γίνεται δηλαδή πλαστοουργός της προσωπικής του πλάνης και να εθελοτυφλεί. Από την άλλη, πόσο δικαίωμα έχει κάποιος τρίτος, παραβιάζοντας τη βούληση και τα ψυχολογικά ή και διανοητικά όρια του άλλου ανθρώπου, να αυτοανακηρύσσεται κήνσορας και τιμωρός εφαρμόζοντας έναν ακραίο ιδεαλισμό της αλήθειας, δίχως ωστόσο να υπολογίζει το υπαρξιακό και κοινωνικό κόστος; Τελικά ποιος νοσεί περισσότερο, αυτός που αυτοπλανάται ή εκείνος που κατατράχεται από ένα ιδεώδες απάνθρωπου μεσσιανισμού; Ο θεατής καλείται να δώσει τη δική του απάντηση αναλαμβάνοντας και την ευθύνη της θέσης του.

Σημείο αναφοράς η αγριόπαπια, το πληγωμένο πουλί που κρατά η οικογένεια στην αυλή του σπιτιού, αντιπροσωπεύει το πλανεμένο, όσο και αθώο, πλάσμα της φύσης που, όντας θανάσιμα πληγωμένο, κρύβει τον εαυτό του στη λάσπη προκειμένου να θεραπευτεί, ενώ στην πραγματικότητα οδεύει συντομότερα προς τον θάνατο. Η έφηβη κόρη και το σακατεμένο πουλί ενώνονται στη συνείδηση του θεατή ως σύμβολα ευάλωτης αθωότητας και άδικου θανάτου.